

Obogatitveni zahtevki – pravila vračanja in njihov razvoj skozi čas

 KARMEN LUTMAN

*doktorica pravnih znanosti, LL.M., asistentka na
Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani*

 karmen.lutman@pf.uni-lj.si

Rimskopravna maksima, po kateri se je nedopustno okoristiti na račun škode ali krivice, ki sta bili povzročeni drugemu,¹ je temelj modernega prava neupravičene obogatitve. To združuje zahtevke različnih vrst, ki so bili v preteklosti uvrščeni zlasti med kvazikontrakte in kvazidelikte. Rimsko pravo ni poznalo enotnega koncepta neupravičene obogatitve,² kot ga poznamo danes. Obogatitvene zahtevke je urejalo razpršeno, pri čemer se je ideja enotnega obogatitvenega zahtevka začela pojavljati pozneje, dokončno pa se je uveljavila v času pandektne znanosti. Zgodovinsko neenotna obravnava obogatitvenih

¹ *Iure naturae aequum est neminem cum alterius detrimento et iniuria fieri locupletioem* – Pomp. D 50,17,206. (»Po naravnem pravu je prav, da se nihče ne obogati na škodo drugega.« Prevod povzet po J. Kranjc, nav. delo (2006), str. 131).

² Pridružujem se stališču zasl. prof. Janeza Kranjca, da je terminološko dosledneje govoriti o neupravičeni obogatitvi, čeprav je zakonodajalec v Obligacijskem zakoniku (OZ, Uradni list RS, št. 83/01 in nasl.) uporabil izraz neupravičena pridobitev. Pojem obogatitve je primerjalnopravno gledano ustrežnejši (glej J. Kranjc, nav. delo (2018), str. 701, op. 1849) ter odseva obogatitveni koncept, ki je skupen vsem obogatitvenim zahtevkom. Zanimivo je, da je Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima (t. i. Konstantinovičeva skica) poglavje naslovila z »*Neosnovano obogačenje*«, Zakon o obligacijskih razmerjih (ZOR, Uradni list SFRJ, št. 29/78, zadnja sprememba 82/15) ga je spremenil v »Neupravičena pridobitev« (srb. »*Stjecanje bez osnove*«), tako poimenovanje pa je prevzel tudi OZ. Razlogov za spremembo terminologije iz »obogatitve« v »pridobitev« ni zaslediti, opazimo lahko le, da sta se izraza že v času ZOR uporabljala kot sopomenki.

zahtevkov je botrovala temu, da je sodobno pravo neupravičene obogatitve razpeto med pogodbeno, deliktno, stvarno pravo ter poslovodstvo brez naročila. Tako je denimo mogoče, poleg uporabe obogatitvenega prava, odvzem protipravno pridobljenega dobička obravnavati z mehanizmi deliktne prava, vlaganje v tujo nepremičnino v okviru stvarnega prava, posledice neveljavnih pogodb pa s pravili pogodbenega prava. Prav glede slednjih lahko zasledimo trend vzpostavljanja ločenih restitucijskih pravil, ki so, bolj kot pravo neupravičene obogatitve, prilagojena vzajemni naravi dvostranskih pogodb.³

Razvoju obogatitvenih zahtevkov skozi čas so se prilagajala tudi pravila vračanja. Kondikcijski zahtevki so bili v rimskem pravu, drugače kot *actio de in rem verso*, usmerjeni v vrnitev tistega, kar je bilo izpolnjeno brez veljavnega pravnega temelja, pri čemer so se naknadne spremembe koristi upoštevale le v izjemnih primerih, obstoječa obogatitev v času pravde pa je postala splošno merilo restitucije pod vplivom naravnega prava ter pandektne znanosti. Danes se pojavljajo utemeljeni pomisleki zoper preširoko razlago tako imenovanega obogatitvenega načela,⁴ ki je uveljavljeno tudi v slovenskem pravu. V prispevku, ki ga posvečam spoštovanemu profesorju Janezu Kranjcu ob njegovem jubileju, obravnavam razvoj pravil vračanja in se osredotočam zlasti na njihovo ureditev v rimskem pravu ter veljavni slovenski ureditvi.

1. OBDOBJE RIMSKEGA PRAVA

1.1. Kondikcije in *actio de in rem verso*

V rimskem pravu je bila kondikcija (*condictio*) osebna tožba, ki se je glasila na plačilo denarnega zneska ali izročitev točno določene stvari oziroma določene količine nadomestnih stvari.⁵ Zahtevke je bil oblikovan abstraktno, saj njegova podlaga ni bila navedena, tožnik se je skliceval zgolj na to, da mu toženec dolguje določen denarni znesek ali stvar (lat. *dare oportere*).⁶ Predpostavke

³ Ločeno ureditev, ki ureja posledice prenehanja pogodb, je uvedla Francija z reformo *Code civil* 2016 (1352. do 1352-9. člen *Code civil*), predvideva pa ga tudi osnutek novega splošnega dela švicarskega Obligacijskega zakonika OR 2020 (79. do 84. člen OR 2020).

⁴ Glej na primer N. Jansen, nav. delo, str. 123–148.

⁵ M. Kaser in R. Knütel, nav. delo, str. 285.

⁶ Tožba je bila enotna, saj je bil tožbeni zahtevke v vseh primerih enak (J. Kranjc, nav. delo (2018), str. 701). Glej tudi: R. Zimmermann, nav. delo, str. 835; F. L. Schäfer, v: J. Rückert in drugi, nav. delo, str. 2583, r. št. 7.

kondikcijskega zahtevka so bile podobne današnjim, in sicer da je toženec nekaj prejel na podlagi izpolnitvenega ravnanja in za to, da bi prejeto obdržal, ni bilo veljavnega pravnega temelja.⁷ Kljub abstraktni naravi kondikcije so že klasični rimski pravniki opredelili tipične situacije, v katerih je prišla v poštev uporaba kondikcije.⁸ Tako na primer, če je bila izpolnjena nedolgovana ali neiztožljiva obveznost; če je bila izpolnitev opravljena na določeni pravni podlagi, glede katere stranki nista dosegli soglasja oziroma se njun namen pozneje ni uresničil; če je pozneje izostala nasprotna izpolnitev, v pričakovano katero je bila opravljena prvotna izpolnitev ali če je izpolnitev zasledovala nemoralen ali nedovoljen cilj. Kljub klasifikaciji različnih primerov, v katerih je prišla v poštev uporaba kondikcije, je klasično rimsko pravo (drugače kot postklasično) kondikcijski zahtevke še vedno obravnavalo enotno. Tako se je kondikcija uporabljala v vseh primerih, ko bi bilo nepravilno, če bi tožniku odrekli pravico do nadomestila.⁹

V postklasičnem obdobju je prišlo do ukinitve klasičnega koncepta tožbenih formul. *Condictio* v klasičnopravnem procesnem smislu je izgubil pomen in v procesu vulgarizacije¹⁰ popolnoma izginil.¹¹ Do vnovične oživitve je prišlo v času Justinijana, ko je kondikcija postala institut materialnega prava in je označevala vse tiste nepogodbene in nedeliktne zahtevke, ki so jih klasični rimski pravniki uveljavljali s kondikcijo, pri čemer so različne kondikcije obravnavali kot samostojne tožbe.¹² Sistem klasičnih kondikcij je bil posplošen in razširjen¹³ tako da je, poleg *condictio indebiti*, *condictio ob rem datam*, ki se je sedaj imenovala *condictio causa data causa non secuta*, in *condictio ob turpem vel iniustam causam*, vseboval še: *condictio ob causam finitam* (izraz se je uveljavil pozneje) za primere, ko je pravna podlaga naknadno odpadla, ter *condictio sine causa* za primere, ki niso bili zajeti s preostalimi kondikcijami.¹⁴ Poleg naštetih pet osnovnih kondikcij je Justinijanovo pravo poznalo še tri, ki

⁷ M. Kaser in R. Knütel, nav. delo, str. 287.

⁸ R. Zimmermann, nav. delo, str. 838; tudi M. Kaser in R. Knütel, nav. delo, str. 288.

⁹ R. Zimmermann, nav. delo, str. 839.

¹⁰ Več o vulgarizaciji rimskega prava v: J. Kranjc, nav. delo (2018), str. 127 in nasl.

¹¹ N. Petersen, nav. delo, str. 23.

¹² J. Kranjc, nav. delo (2018), str. 701.

¹³ G. Krek, nav. delo, str. 433.

¹⁴ Glej tudi: J. Kranjc, nav. delo (2018), str. 702–708.

naj za poznejši razvoj prava neupravičene obogatitve ne bi imele posebnega pomena.¹⁵

Rimsko pravo ni poznalo splošnega verzijskega zahtevka, ki bi se uporabil v vseh primerih, ko do neupravičene obogatitve ni prišlo z izpolnitvijo, temveč na drug način. *Actio de in rem verso* je bila tožba, ki jo je sopogodbenuk vložil zoper očeta oziroma gospodarja, ki je postal obogaten s pravnim poslom, ki ga je zanj sklenil sin ali suženj.¹⁶ Z njo je sopogodbenuk lahko zahteval toliko, za kolikor je bil oče oziroma gospodar od pravnega posla obogaten.¹⁷ Kot obogatitev so veljali nujni in koristni stroški, ki so bili z nasprotno pogodbeno izpolnitvijo potrošeni v korist očeta oziroma gospodarja, oziroma obogatitev v smislu prihranjenih izdatkov (tako na primer, če so bila s pogodbeno izpolnitvijo za njegovo družino nakupljena živila ali plačani dolgovi).¹⁸

Poleg opisanih primerov, v katerih se je uporabila *actio de in rem verso* in je bila usmerjena zoper obogatene tretjega, je bilo mogoče pogodbeno izpolnitev zahtevati nazaj tudi od sopogodbenuka, če je bila pogodba neveljavna, pri čemer je bila restitucijska obveznost omejena na obstoječo obogatitev. Tako je lahko sopogodbenuk od mladoletnika, s katerim je sklenil pogodbo, vendar brez privolitve tutorja, zaradi česar je bila pogodba neveljavna, od njega zahteval toliko, za kolikor je bil mladoletnik zaradi opravljene izpolnitve obogaten.¹⁹ Podobno je veljalo, kadar se je žena skupaj z možem zavezala za najem kredita in je kljub splošni prepovedi ustvarjanja obveznosti žensk odgovarjala upniku, kolikor je bil izposojeni denar porabljen v njeno korist.²⁰ Drugače kot pri *actio de in rem verso* v zadnjih dveh primerih ni šlo za pravni posel, sklenjen prek zastopnika (sina ali sužnja), ki bi vzpostavljal odgovornost njegovega gospodarja, temveč za neposredno odgovornost sopogodbenuka za obogatitev, ki je nastala zaradi izpolnitve nasprotne pogodbene stranke na podlagi neveljavne pogodbe. Klasično rimsko pravo teh zahtevkov ni uvrščalo med kondikcije, temveč je šlo za pogodbeno tožbo, pri kateri je bila obveznost pogodbenika omejena do višine njegove obogatitve.²¹ Ena od tožb je bila tudi

¹⁵ J. Danilović: Neosnovano obogačenje, v: S. Ristić (ur.), nav. delo, str. 400, r. št. 19.

¹⁶ J. Kranjc, nav. delo (2018), str. 573.

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ B. Kupisch, nav. delo, str. 12.

¹⁹ H. Coing, nav. delo, str. 498.

²⁰ Prav tam.

²¹ Prav tam.

actio utilis de in rem verso, s katero je lahko tisti, ki je s sopogodbenukom kot poslovođjo brez naročila sklenil pogodbo, zahteval nazaj od tretjega toliko, za kolikor je bil ta na podlagi tega pogodbenega razmerja obogaten.²²

V postklasičnem obdobju je Justinijan razširil *actio de in rem verso* na vse primere, ko je pravno sposoben subjekt za tretjega sklenil pogodbo kot njegov zastopnik (*agens*) in je bil tretji na ta račun obogaten.²³ Sopogodbenuk je tako lahko vložil verzijsko tožbo zoper tretjega, ki je imel od pravnega posla korist.

1.2. Pravila vračanja

Kondikijski zahtevki se je v rimskem pravu praviloma glasilo na vrnitev tistega, kar je toženec neupravičeno prejel.²⁴ Restitucijska obveznost je bila usmerjena na vrnitev konkretne stvari, ki je prešla v toženčev premoženje, oziroma plačilo njene denarne vrednosti.²⁵ Naknadno uničenje ali izguba prejetega je toženca razbremenilo obveznosti vračila le, kadar je bila dolgovana individualno določena stvar (*species*), pod pogojem, da toženec za njeno uničenje ni bil odgovoren.²⁶ Če je bil dolžnik z izpolnitvijo svoje obveznosti v zamudi ali je bil odgovoren za uničenje stvari, njegova obveznost ni prenehala. V tem primeru je bil dolžan plačati vrednost stvari, ki jo je ocenilo sodišče.²⁷ Če je dolžnik stvar v vmesnem času prodal, je imel upnik na voljo kondikcijo za izročitev kupnine, ki jo je dolžnik dosegel s prodajo (*condictio pretii*).²⁸

Drugače je veljalo pri denarju in po vrsti določenih stvarih. Naknadna poraba ali uničenje stvari nista vplivala na obseg restitucijske obveznosti.²⁹ Enako kot pri posojilni pogodbi je veljalo, da dolžnik ni zavezan vrniti točno določenih

²² R. Zimmermann, nav. delo, str. 880.

²³ H. Coing, nav. delo, str. 498; ter M. Kaser in R. Knütel, nav. delo, str. 294.

²⁴ M. Kaser in R. Knütel, nav. delo, str. 289; W. Flume, v: W. Ernst (ur.), nav. delo, str. 3; N. Petersen, nav. delo, str. 18 in 19; ter G. Krek, nav. delo, str. 432 in 433.

²⁵ J. Kranjc, nav. delo (2018), str. 704.

²⁶ F. L. Schäfer v: J. Rückert in drugi, nav. delo, str. 2678, r. št. 172; N. Petersen, nav. delo, str. 10; B. Kupisch, nav. delo, str. 2; R. Zimmermann, nav. delo, str. 897.

²⁷ N. Petersen, nav. delo, str. 11. Pozneje je upnik lahko tožil namesto za vrnitev individualno določene stvari, za povrnitev njene vrednosti v denarju in je upnik sam ocenil vrednost uničene stvari.

²⁸ J. Kranjc, nav. delo (2018), str. 704 (ki se sklicuje na primer, ko je obogateni brez prevare nedolgovane sužnja prodal za nižjo ceno, tako da je bil prikrajšanemu dolžan vrniti le tisto, kar je še imel od kupnine). Glej tudi: M. Kaser in R. Knütel, nav. delo, str. 289; ter R. Zimmermann, nav. delo, str. 899.

²⁹ F. L. Schäfer, v: J. Rückert in drugi, nav. delo, str. 2678, r. št. 172.

kovancev oziroma bankovcev, temveč določeno količino denarja, kar je bilo objektivno vedno mogoče.³⁰ Tako je bilo tudi pri generičnih stvareh. Za kondikijski zahtevek tako ni bilo pomembno, da dolžnik morda ni bil več obogaten, temveč je bil zavezan vrniti enako količino stvari iste vrste in kakovosti.³¹

Tako se restitucijska obveznost pri kondikcijah praviloma ni glasila na povrnitev dejansko dosežene obogatitve, temveč na vrnitev tistega, kar je toženec na podlagi tožnikove izpolnitve prejel.³² Le izjemoma je klasično rimsko pravo restitucijsko obveznost omejilo na dejansko doseženo korist. Do višine dejanske obogatitve je denimo jamčil zakonec, če je od drugega zakonca prejel darilo (darilne pogodbe med zakonci so bile nične);³³ mladoletnik, če je sklenil pravni posel brez soglasja tutorja; mož zoper zahtevek za vrnitev dote; ter dobroverni posestnik zapuščine.³⁴ V ospredju teh primerov je bila ideja, da prejemnik izpolnitve zaradi restitucije ne sme utrpeti škode.³⁵

S kondikcijo je tožnik lahko zahteval tudi izročitev naravnih plodov, ki so nastali v času, ko je bila stvar pri tožencu,³⁶ pri čemer so med plodove spadale tudi stvari, ki so prirasle k prvotni stvari ali jih je k njej naplavilo.³⁷ Kadar je bila predmet izpolnitve denarna obveznost, v virih klasičnega rimskega prava ni zaslediti obveznosti plačila obresti, razen v primeru, če jih je prejemnik v vmesnem času dejansko dosegel.³⁸ Klasično rimsko pravo tudi ni poznalo kondikcije, s katero bi dolžnik od upnika zahteval povrnitev stroškov, ki jih je imel v vmesnem času s stvarjo³⁹ (na primer povrnitev stroškov krme, s katero je hranil konja). Kljub temu je lahko sodišče te stroške upoštevalo v okviru *litis aestimatio* pri obračunu plodov.⁴⁰

³⁰ R. Zimmermann, nav. delo, str. 897.

³¹ N. Petersen, nav. delo, str. 13; in R. Zimmermann, nav. delo, str. 897.

³² W. Flume, nav. delo, str. 70.

³³ Darovalec je lahko zahteval vrnitev nedovoljenega darila s *condictio ob iniustam causam* (J. Kranjc, nav. delo (2018), str. 706).

³⁴ M. Kaser in R. Knütel, nav. delo, str. 289. Podrobneje glej: W. Flume, nav. delo, str. 103–176.

³⁵ W. Flume, v: W. Ernst (ur.), nav. delo, str. 3.

³⁶ J. Kranjc, nav. delo (2018), str. 704, ki se sklicuje na Ulp. D. 12, 6, 26, 12, da lahko tisti, ki je dal nedolgovano zemljišče, zahteva nazaj tudi plodove.

³⁷ N. Petersen, nav. delo, str. 15. Če je dolžnik v vmesnem času plodove porabil, ni bil dolžan povrniti njihove vrednosti. Glej: F. L. Schäfer v: J. Rückert in drugi, nav. delo, str. 2683, r. št. 181.

³⁸ F. L. Schäfer v: J. Rückert in drugi, nav. delo, str. 2683, r. št. 181.

³⁹ N. Petersen, nav. delo, str. 16.

⁴⁰ Prav tam.

Drugače kot pri kondikciji je z *actio de in rem verso* tožnik lahko zahteval le toliko, za kolikor je bil toženec zaradi opravljene izpolnitve obogaten.⁴¹ Kot obogatitev so veljali nujni in koristni potroški, ki so bili z upnikovo izpolnitvijo potrošeni v njegovo korist oziroma so bili zaradi izpolnitve ti izdatki prihranjeni.⁴² Toženec je jamčil do višine nujnih potroškov, tudi če je bila kupljena stvar do pravde po naključju uničena.⁴³ Do višine koristnih potroškov pa je jamčil le, kolikor so bili zanj koristni, ni pa bil dolžan povrniti stroške, ki zanj niso imeli koristi. Glede slednjih je imel upnik pravico odstranitve (*ius tollendi*).⁴⁴

2. POZNEJŠI RAZVOJ OBOGATITVENIH ZAHTEVKOV – NA POTI K ENOTNEMU KONCEPTU NEUPRAVIČENE OBOGATITVE IN VPLIV NA PRAVILA VRAČANJA

Poznejši razvoj prava neupravičene obogatitve je, zlasti pod vplivom idej naravnega prava, prinesel spremembe v smeri tesnejšega povezovanja obogatitvenih zahtevkov. S sklicevanjem na Pomponijevo maksimo, po kateri ne sme nihče postati bogatejši na račun škode in krivice, ki sta bili prizadejani drugemu,⁴⁵ se je pojavila ideja o uvedbi splošne tožbe iz neupravičene obogatitve. Von Glück je poudarjal, da je treba pri kondikcijah upoštevati, da dobrovernega pridobitelja tudi naključno uničenje generičnih stvari razbremeni odgovornosti za njihovo vračilo.⁴⁶ Tako je postopoma v čedalje več primerih postala merilo restitucijske obveznosti dejanska obogatitev, tako da je toženec lahko ugovarjal, da za prejeta korist ni (več) obogaten.⁴⁷

Obogatitev v času pravde je postala splošno merilo restitucijske obveznosti v času pandektne znanosti.⁴⁸ Ta je uvedla koncept abstraktne obogatitve, s čimer je bilo preseženo rimskopravno stališče, ki se je pri kondikcijah osredi-

⁴¹ J. Kranjc, nav. delo (2018), str. 573; M. Kaser in R. Knütel, nav. delo, str. 294; R. Zimmermann, nav. delo, str. 878; H. Coing, nav. delo, str. 498; B. Kupisch, nav. delo, str. 15; in F. L. Schäfer v: J. Rückert in drugi, nav. delo, str. 2680, r. št. 174.

⁴² B. Kupisch, nav. delo, str. 12.

⁴³ N. Petersen, nav. delo, str. 21.

⁴⁴ Prav tam, str. 22.

⁴⁵ D 50,17,206.

⁴⁶ Več v: N. Petersen, nav. delo, str. 26 in 27.

⁴⁷ F. L. Schäfer v: J. Rückert in drugi, nav. delo, str. 2679, r. št. 173 in nasl.

⁴⁸ J. P. Dawson, nav. delo, str. 274.

njalo na vrnitev konkretne stvari, saj je bil po novem obogatitveni zahtevek abstraktno usmerjen na premoženje dolžnika. V skladu z novim konceptom se je kot obogatitev štel presežek aktive nad pasivo,⁴⁹ ki jo je v dolžnikovem premoženju povzročila prejeta korist. Tožba je bila utemeljena le, če je bil navedeni saldo pozitiven in je bil toženec v času pravde zanj še obogaten.⁵⁰ Windscheid je poudarjal, da temelji obogatitveni zahtevek na načelu pravičnosti in da obstaja le toliko časa, kolikor pri dolžniku obstaja obogatitev.⁵¹ Pod vplivom idej pandektne znanosti sta nemški in švicarski zakonodajalec v civilna zakonika vpeljala določbo o odpadu obogatitve (nem. *Wegfall der Bereicherung*), v skladu s katero je restitucijska obveznost dolžnika izključena, če za prejeta korist ni več obogaten.⁵² Ameriški profesor Dawson je tako rešitev nemškega prava kritično označil kot *erasable enrichment*.⁵³ Gre za odmik od rešitev rimskega prava, kjer se je restitucijska obveznost glasila na obstoječo obogatitev pri verzijem zahtevku, pri kondikcijah pa se je naknadni odpad obogatitve upošteval le v izjemnih primerih. Kondikcija je bila namreč praviloma usmerjena v povrnitev konkretne stvari ali enake količine nadomestnih stvari (oziroma denarja), če pa stvari ni bilo mogoče vrniti v naravi, se je njena denarna vrednost določala po zunanjih merilih in ni bila odvisna od spremembe v dolžnikovem premoženjskem položaju.

V drugi polovici 20. stoletja so se v nemškem pravnem prostoru pojavile težnje po spremembi klasičnega pandektističnega pojmovanja, da je obstoječa obogatitev izhodiščno merilo restitucijske obveznosti. Temu je sledila tudi švicarska teorija. Tako kot v rimskopravnem sistemu kondikcij je danes spet v ospredju restitucije tisto, kar je dolžnik prejel (nem. *das Erlangte* in ne *Bereicherung*).⁵⁴ To pomeni, da je zahtevek iz neupravičene obogatitve usmerjen v vrnitev tistega, kar je dolžnik prejel, možnost sklicevanja na odpad obogatitve pa pomeni izjemo za zaščito interesov dobrovernega prejemnika, trditveno in dokazno breme glede njegovih predpostavk pa je v celoti na dolžniku.

⁴⁹ M. Schwab v: F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker in B. Limpberg (ur.), nav. delo, § 818, r. št. 125.

⁵⁰ R. Zimmermann, nav. delo, str. 900. Kot je zapisal H. A. Fischer, je veljalo, da dolžnik ne jamči za vrednost prejetega, temveč za vrednost svoje obogatitve (*»nicht auf das Erlangte, sondern auf die Bereicherung haftet der Schuldner«*). M. Schwab v: F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker in B. Limpberg (ur.), nav. delo, § 818, r. št. 126.

⁵¹ N. Petersen, nav. delo, str. 26 in 27.

⁵² § 818 (3) BGB in 64. člen OR.

⁵³ Glej: J. P. Dawson, nav. delo, str. 271–314.

⁵⁴ M. Schwab, v: F. J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker in B. Limpberg (ur.), nav. delo, § 818, r. št. 127.

3. PRAVILA VRAČANJA V SLOVENSKEM PRAVU

Normativna ureditev neupravičene obogatitve v OZ izhaja iz enotnega koncepta neupravičene obogatitve in je bila z manjšimi spremembami prevzeta iz ZOR. Primerjalnopravno gledano se najbolj približa veljavni švicarski ureditvi. Na začetek oddelka o neupravičeni pridobitvi⁵⁵ je zakonodajalec uvrstil generalno klavzulo (190. člen OZ), ki združuje vse vrste obogatitvenih zahtevkov. Enotnost pa je zgolj navidezna, saj teorija in sodna praksa ohranjata tradicionalno delitev na kondikcije in verzije. Razlikovanje med obogatitvenimi zahtevki, ki so nastali zaradi izpolnitvenega ravnanja, in tistimi, ki so nastali »na drug način«, je prisotno v večini kontinentalnih pravnih redov. Germanski pravni redi razlikujejo med izpolnitvenimi in neizpolnitvenimi kondikcijami (nem. *Leistungskondiktionen* in *Nichtleistungskondiktionen*), romanski pa med plačilom nedolga (fr. *paiement de l'indu*, it. *pagamento dell'indebito*) in neupravičeno obogatitvijo v ožjem smislu, ki pride v poštev zlasti za verzijske zahtevke (fr. *enrichissement injustifié*, it. *dell'arricchimento senza causa*). Drugače velja v angloameriškem sistemu, ki temelji na razlikovanju zahtevkov glede na razlog, zaradi katerega bi bilo nepravilno, da bi obogateni korist obdržal.⁵⁶

Pravila vračanja iz naslova neupravičene obogatitve so v slovenskem pravu urejena enotno, razen nekaterih določb, ki veljajo le za kondikcije.⁵⁷ Generalna klavzula določa, da mora dolžnik prejeta vrniti v naravi; če pa to ni mogoče, nadomestiti vrednost dosežene koristi.⁵⁸ Tudi v rimskem pravu je imela naturalna restitucija prednost pred civilno. Pri kondikcijah je v rimskem pravu veljalo, da se denarna vrednost (če naturalna restitucija ni mogoča) ravna po zunanjem, objektivnem merilu in ni odvisna od vrednosti, ki jo ima prejeta korist konkretno za dolžnika.⁵⁹ Tako stališče prevladuje še danes,⁶⁰ tudi v slovenskem pravu. Najpogosteje se uporabi merilo tržne vrednosti. Če te oziroma običajne vrednosti ni mogoče ugotoviti, avtorji predlagajo rešitev, po kateri vrednost stvari v danih okoliščinah oceni sodišče.⁶¹ Od objektivnega

⁵⁵ Členi 190–198 OZ.

⁵⁶ B. Häcker, nav. delo, str. 25–31; D. Visser: Unjustified Enrichment in Comparative Perspective, v: M. Reimann in R. Zimmermann (ur.), nav. delo, str. 971.

⁵⁷ Členi 191, 192 in 195 OZ, ki določajo okoliščine, v katerih je kondikcijski zahtevek izključen.

⁵⁸ Prvi odstavek 190. člena OZ.

⁵⁹ J. P. Dawson, nav. delo, str. 273.

⁶⁰ Glej primerjalnopravni pregled po državah v: C. von Bar in S. Swann, nav. delo, str. 472–475.

⁶¹ D. Možina, nav. delo, str. 156.

merila pa bi kazalo odstopiti v primeru neveljavne dvostranske pogodbe, ko sta se stranki predhodno dogovorili o vrednosti stvari, ki je predmet pogodbe. Neupoštevanje volje strank, ko je bila ta jasno izražena, razlog neveljavnosti pa ne vpliva na dogovor o ceni, bi bilo v nasprotju s pogodbeno avtonomijo, ki jo je treba čim bolj spoštovati tudi v restitucijski fazi. Zato naj se pri odplačnih pogodbah, če je to le mogoče, uporabi merilo pogodbeno dogovorjene cene.⁶²

Drugačen pa je pristop določanja dosežene koristi pri verzijških zahtevkih. V rimskem pravu je bil pri *actio de in rem verso* tožnik upravičen do povračila le tistih stroškov, ki so bili za dolžnika nujni ali koristni.⁶³ Danes je verzijški zahtevek bistveno širši od rimskopravne *actio de in rem verso* in se uporablja za raznolike primere, ko do neupravičene obogatitve ne pride z izpolnitvenim ravnanjem, temveč na drug način. Po tipologiji obogatitvenih zahtevkov Wilburg/von Caemmerer,⁶⁴ ki ji sledijo tudi modelni zakoniki evropskega zasebnega prava,⁶⁵ je mogoče te zahtevke razdeliti v tri večje skupine:

1. zahtevke zaradi posega v pravno sfero prikrajšanega (uporaba tuje stvari ali pravice),
2. zahtevke zaradi potroška oziroma uporabe stvari v tujo korist ter
3. zahtevke zaradi izpolnitve tuje obveznosti.

Slovenska sodna praksa pri verzijških zahtevkih zaradi uporabe tuje stvari ali pravice uporablja merilo tržne vrednosti – v primeru neupravičene uporabe pravic intelektualne lastnine se denimo nadomestilo odmeri v višini običajnega honorarja oziroma licenčnine,⁶⁶ v primeru neupravičene uporabe tuje

⁶² Drugače Vrhovno sodišče RS v sodbi II Ips 997/2006 z dne 14. oktobra 2009, v kateri je šlo za razdor vzajemne pogodbe, na podlagi katere je tožnik prejel kipe po prodajni ceni, nižji od njihove realne vrednosti. Ker kipov ni mogel vrniti v naravi, se je v postopku postavilo vprašanje, katero vrednost je dolžan vrniti – prodajno ali realno. Vrhovno sodišče RS je odločilo, da je relevantna realna cena ob izdaji sodne odločbe.

⁶³ B. Kupisch, nav. delo, str. 12.

⁶⁴ Gre za delitev, ki temelji na tako imenovani teoriji ločevanja (nem. *Trennungstheorie*), po kateri je treba obogatitvene zahtevke med seboj razlikovati in jih glede na skupne značilnosti uvrstiti v več skupin. To delitev je prvi utemeljil Walter Wilburg, pozneje pa izpopolnil Ernst von Caemmerer (glej: W. Wilburg, nav. delo; in E. von Caemmerer, nav. delo).

⁶⁵ Principles of European Law of Unjustified Enrichment (PEL Unj. Entr.) in Draft Common Frame of Reference (DCFR).

⁶⁶ Glej na primer sklep Vrhovnega sodišča RS II Ips 876/2008 z dne 19. januarja 2012 ter sodbe Vrhovnega sodišča RS II Ips 1176/2008 z dne 20. marca 2012, II Ips 742/2005 z dne 12. januarja 2006 in II Ips 124/2011 z dne 11. julija 2013.

nepremičnine pa v višini povprečne tržne najemnine.⁶⁷ Nedobroverni uporabnik mora plačati tržno uporabnino ne glede na dejansko uporabo stvari oziroma pravice, saj odgovarja tudi za korist, ki bi jo lahko dosegel, pa je zaradi lastnih opustitev ni.⁶⁸ Čeprav ureditev OZ pri vprašanju uporabnine ne razlikuje med dobrovernim in slabovernim prejemnikom, sodne prakse glede tega vprašanja pa ni, bi pri dobrovernem uporabniku kazalo uporabiti merilo dejanske obogatitve in mu tako naložiti obveznost plačila le tolikšne uporabnine, kolikor je stvar oziroma pravico tudi koristil.⁶⁹

Pri verzijških zahtevkih zaradi vlaganj v tujo nepremičnino, ki spadajo med najpogostejše primere zahtevkov iz neupravičene obogatitve v slovenski sodni praksi (48. člen Stvarnopravnega zakonika – SPZ),⁷⁰ velja, da lahko vlagatelj zahteva le toliko, za kolikor se je zaradi opravljenih vlaganj povečalo prejemnikovo premoženje. Po stališču sodne prakse je relevantno merilo povečana tržna vrednost nepremičnine.⁷¹ Gre za rešitev, ki iz več razlogov zahteva premislek. Tukaj naj omenim le, da se obogatitev toženca gotovo ne kaže zgolj v večvrednosti nepremičnine, prav tako pa te ni mogoče ustrezno ovrednotiti kot posledice opravljenih vlaganj, saj je vrednost nepremičnine odvisna od številnih drugih dejavnikov na trgu.⁷² Tako bi bilo ustrežnejše, če bi se resti-

⁶⁷ Glej na primer sodbe Vrhovnega sodišča RS II Ips 698/2009 z dne 28. oktobra 2010, II Ips 974/2008 z dne 9. februarja 2012, II Ips 687/2007 z dne 26. avgusta 2010, sklep II Ips 533/2001 z dne 23. maja 2002, sodbo in sklep II Ips 852/2007 z dne 5. novembra 2009, sodbo in sklep II Ips 85/1997 z dne 21. maja 1998 (višina najemnine enakovredne nepremičnine), sodbo in sklep II Ips 772/1993 z dne 3. aprila 1995 (merilo krajevno običajnih najemnin za podobna stanovanja), sodbo Višjega sodišča v Ljubljani II Cp 1644/2001 z dne 30. januarja 2002, sodbo in sklep Višjega sodišča v Ljubljani I Cp 4512/2008 z dne 2. februarja 2011, sodbo in sklep Višjega sodišča v Ljubljani II Cp 1805/2009 z dne 16. septembra 2009 in sodbo Višjega sodišča v Ljubljani I Cp 2541/2012 z dne 8. maja 2013.

⁶⁸ J. Debevec, nav. delo, str. 12 in nasl.; U. Knez, nav. delo, str. 30 in 31. V sodni praksi glej na primer sodbi Vrhovnega sodišča RS II Ips 131/99 z dne 4. novembra 1999 in II Ips 364/2000 z dne 1. marca 2001 ter sodbo Višjega sodišča v Ljubljani I Cpg 607/2001 z dne 6. septembra 2000 (»Ni pomembno, ali in kolikšno korist je obogateni dejansko imel z neupravičeno uporabo tuje stvari, temveč korist, ki bi jo z ustreznno skrbnostjo objektivno lahko pridobil.«).

⁶⁹ Razlaga, da dobroverni prejemnik ne jamči za potencialne koristi, je konsistentna z obveznostjo izročitve plodov, saj dobrovernemu prejemniku ni treba nadomestiti vrednosti neobranih plodov. Glej prvi odstavek 95. člena SPZ.

⁷⁰ Uradni list RS, št. 87/02 in 91/13.

⁷¹ Glej na primer sodbo in sklep Višjega sodišča v Ljubljani I Cp 1003/2016 z dne 6. julija 2016, sklep Višjega sodišča v Ljubljani I Cp 1486/2015 z dne 19. avgusta 2015 ter sklepa Vrhovnega sodišča RS II Ips 78/2014 z dne 19. novembra 2015, tč. 8, in II DoR 312/2016 z dne 17. novembra 2016.

⁷² Več: K. Lutman, nav. delo (2019).

tucijska obveznost ravnala po obsegu in vsebini opravljenih vlaganj (v okviru presoje o nujnosti in koristnosti opravljenih vlaganj).

Kadar je prišlo do naknadnih sprememb prejete koristi, bodisi da je bila stvar uničena ali odtujena, si je rimsko pravo pri kondikcijah pomagalo s pravili pogodbenega prava.⁷³ Uporabljalo se je vrnitveno načelo, naknadne spremembe koristi pa so se upoštevale le v primeru nezakrivljenega uničenja individualno določene stvari. Neupravičena obogatitev v OZ prav tako ne vsebuje določb o posledicah naknadnih sprememb prejetega na restitucijsko obveznost. V teoriji in sodni praksi je sprejeto stališče, da velja obogatitveno načelo,⁷⁴ po katerem mora dobroverni prejemnik vrniti le toliko, kolikor od prejete koristi še ima, tj. toliko, za kolikor je še obogaten.⁷⁵ To načelo je treba razlagati tako, da se odpad obogatitve upošteva le na dolžnikov ugovor.⁷⁶ Naknadne spremembe prejete koristi so namreč v zaznavni sferi dolžnika in zato ne bi bilo ustrezno, da bi trditveno in dokazno breme glede obsega preostale koristi naložili upniku. To pomeni, da se kot izhodišče uporabi vrnitveno načelo, po katerem lahko upnik zahteva tisto oziroma toliko, kolikor je dal, restitucijska obveznost pa se zmanjša na obstoječo obogatitev le v primeru utemeljenega ugovora odpada obogatitve.

Tako kot je to veljalo že v rimskem pravu, mora tudi danes po določbi 194. člena OZ pridobitelj stvar vrniti skupaj s plodovi. Ob odsotnosti posebne določbe, ki bi urejala vprašanja odvzema neupravičeno pridobljenega dobička, bi se lahko do nadaljnjega za ta vprašanja smiselno uporabljala tudi določba o plodovih. Pomanjkljivost pa je, da določba ne razlikuje med plodovi, ki izvirajo iz stvari same, ter plodovi, ki so nastali zaradi dolžnikovih posebnih lastnosti, kar bi veljalo upoštevati pri presoji restitucijske obveznosti.

Glede obveznosti plačila obresti obstaja kar nekaj dilem. Kot rečeno, so se v rimskem pravu dolgovale le tiste obresti, ki jih je prejemnik dejansko dosegel. Po določbi 193. člena OZ dejansko dosežene obresti (kot civilni plod) dobroverni prejemnik dolguje le od trenutka vložitve zahtevka oziroma od trenutka, ko je postal slaboveren, če je se to zgodilo prej, nedobroverni prejemnik pa

⁷³ F. L. Schäfer v: J. Rückert in drugi, str. 2679, r. št. 172.

⁷⁴ To naj bi izhajalo iz prvega odstavka 190. člena OZ, po katerem je treba v primeru, ko naturalna restitucija ni mogoča, povrniti vrednost dosežene koristi.

⁷⁵ S. Cigoj, nav. delo, 2. knjiga, str. 47; in R. Vrenčur, nav. delo, str. 83.

⁷⁶ Tako denimo velja v angleškem in ameriškem pravu (angl. *change of position defence*), v zadnjem času pa tudi v nemškem pravu (nem. *Wegfall der Bereicherung*).

jih dolguje od trenutka prejema denarnega zneska. Drugače kot določba četrtega odstavka 111. člena OZ, ki pri razvezi dvostranskih pogodb vzpostavlja obveznost plačila (obogatitvenih) obresti za stranko, ki vrača denar, in sicer od trenutka prejema plačila ne glede na to, ali jih je tudi dejansko dosegla, oddelek o neupravičeni obogatitvi podobne določbe ne pozna. Tako se odpira dilema, ali je drugačna ureditev načrtna, ali pa bi tudi pri zahtevkih iz neupravičene obogatitve kazalo vzpostaviti splošno obveznost plačila obogatitvenih obresti. Sodna praksa se o tem vprašanju še ni izrekla. Sama menim, da bi bilo treba znotraj prava neupravičene obogatitve vzpostaviti konsistentno rešitev, po kateri bi se tako za koristi od uporabe stvari kot tudi za koristi od uporabe denarja uporabljala enaka pravila. Če torej štejemo, da dobroverni prejemnik dolguje uporabnino le v višini dejansko dosežene koristi od uporabe, naj enako prejemnik denarnega zneska dolguje le dejansko dosežene obresti. Dilema je pravzaprav le pri dobrovernem prejemniku, saj slaboverni v vsakem primeru dolguje zamudne obresti od dneva pridobitve denarnega zneska. OZ namreč vzpostavlja obveznost plačila zamudnih obresti, in sicer če je bil prejemnik slaboveren od dneva pridobitve, sicer pa od dneva vložitve zahtevka.⁷⁷ Slednje bi bilo pravilneje razlagati kot trenutek, ko se je dolžnik seznanil z zahtevkom oziroma bi se z njim moral oziroma mogel seznaniti, kar je praviloma trenutek vročitve tožbe,⁷⁸ mogoč pa bi bil tudi dokaz o tem, da se je z njim seznanil že prej.

Drugače kot klasično rimsko pravo, ki ni poznalo posebne kondikcije za povrnitev stroškov, OZ v 194. členu vsebuje posebno določbo o stroških. Prejemniku se povrnejo potrebni in koristni stroški, pri čemer je nedobroverni prejemnik upravičen do povrnitve koristnih stroškov le do zneska, ki pomeni povečanje vrednosti ob vrnitvi. Sodna praksa glede povrnitve stroškov je skromna, se pa ureditev razlikuje od ureditve povračila stroškov, ki velja za posestnika v razmerju do lastnika pri vindikacijskem zahtevku,⁷⁹ kar bi bilo priporočljivo v prihodnje poenotiti.

Kadar pride do razdora dvostranske pogodbe in prenehanje učinkuje za nazaj (*ex tunc*), se za vračanje pogodbenih izpolnitev uporabijo posebna pra-

⁷⁷ Člen 193 OZ.

⁷⁸ Podobno pravilo določa osmi odstavek 95. člena SPZ: »Dobroverni lastniški posestnik postane nedobroveren od trenutka, ko mu je vročena tožba, lastnik pa lahko dokazuje, da je postal nedobroveren že pred vročitvijo tožbe.«

⁷⁹ Člena 95 in 96 OZ.

vila 111. člena OZ. Dvostranske pogodbe temeljijo na načelu vzajemnosti, ki ga je treba čim bolj upoštevati tudi pri pravilih vračanja, zato so določbe o neupravičeni obogatitvi, ki so bile tradicionalno zasnovane za enostranska razmerja, praviloma neprilagojene njihovi sinalagmatski naravi. Prav zato se primerjalnopravno pojavlja trend po vzpostavitvi posebnih restitucijskih pravil.⁸⁰ Pomena medsebojne povezanosti kondikcijskih zahtevkov pri dvostranskih pogodbah so se zavedali že v rimskem pravu. Veljalo je, da pogodbeni stranka od druge ne more zahtevati vračila svoje izpolnitve, če tudi sama ne more vrniti tistega, kar je od sopogodbenika prejela. Temu je služil institut *restitutio in integrum*, ki je bilo pravno sredstvo za vzpostavitev stanja, ki je obstajalo pred sklenitvijo pogodbe in je temeljilo na načelu pravičnosti.⁸¹ Tako je rimsko pravo kondikcijska zahtevka pri vzajemnih pogodbah obravnavalo kot celoto, tako da je moral tožnik, ki je zahteval restitucijo, hkrati dokazati, da je tudi sam sposoben vrniti nasprotnikovo izpolnitev.⁸² Tako je vsaka pogodbeni stranka nosila tveganje svojega odpada obogatitve. Danes se v germanskih pravnih redih ta problem rešuje z uporabo teorije salda (nem. *Saldotheorie*), v angleškem pravu pa z institutom *restitutio in integrum impossibile*, pri katerem je nemožnost vrnitve v prejšnje stanje ovira za uspešen razdor pogodbe.⁸³ Tudi v slovenski sodni praksi se uporabljajo rešitve, ki so primerljive teoriji salda,⁸⁴ določba 111. člena OZ pa poudarja, da veljajo za vzajemno vračanje pravila, ki veljajo za izpolnitev dvostranskih pogodb.⁸⁵

4. SKLEP

Kot je to značilno za kontinentalne pravne rede, so tudi v slovenskem pravu pravila vračanja, torej vsebina in obseg obogatitvenega zahtevka, del prava neupravičene obogatitve. Drugače je v državah s tradicijo *common law*, v katerih je govora o dveh ločenih sistemih – pravu neupravičene obogatitve (angl. *law of unjust enrichment*) in pravu restitucije (angl. *law of restitution*), pri čemer

⁸⁰ Več glej: K. Lutman, nav. delo (2017), str. 169–187.

⁸¹ F. L. Schäfer v: J. Rückert in drugi, str. 2690, r. št. 193; glej tudi: J. Kranjc, nav. delo (2018), str. 234.

⁸² F. L. Schäfer v: J. Rückert in drugi, str. 2690, r. št. 193.

⁸³ Več v: K. Lutman, nav. delo (2015), str. 1537–1563.

⁸⁴ Prav tam.

⁸⁵ Podobno izhaja tudi iz 475. člena OZ (izguba pravice kupca odstopiti od pogodbe, če stvari ne more vrniti ali je ne more vrniti v stanju, v kakršnem jo je prejel, razen če je bila stvar uničena ali poškodovana zaradi napake, ki opravičuje odstop od pogodbe, ali zaradi kakšnega dogodka, ki ne izvira niti od njega niti od koga drugega, za katerega bi on odgovarjal).

slednje vsebuje tudi restitucijska pravila iz naslova neupravičene obogatitve. Ne glede na različen pristop k obravnavi tega vprašanja je primerjalnopravno gledano pravilom vračanja skupna njihova razmeroma tehnična narava, za njimi pa je vrednostni sistem, s pomočjo katerega pravni red vzpostavlja ustrezno ravnotežje med interesi upnika in dolžnika.

Kondikcija se je v rimskem pravu praviloma glasila na vrnitev prvotne izpolnitve in ne na dolžnikovo obogatitev v smislu celotne spremembe njegovega premoženjskega položaja. Tako tudi ugovor odpada obogatitve praviloma ni bil mogoč. Le izjemoma se je povračilna obveznost omejila zgolj na tisto, kar je dolžnik v času pravde še imel. Verzijska tožba (*actio de in rem verso*) je bila omejena na specifične primere tristranskih razmerij, pri čemer je bilo mogoče od tretjega zahtevati le toliko, za kolikor je bil ta v času pravde še obogaten. Uvedba generalne klavzule in splošna omejitev restitucijske obveznosti na obstoječo obogatitev v 19. stoletju sta zaznamovali začetke »sodobnega« prava neupravičene obogatitve, na katerem sloni tudi slovenska ureditev.

Primerjava s tujimi pravnimi redi in modelnimi zakoniki⁸⁶ omogoča ugotovitev, da je ureditev pravil vračanja v OZ večinoma ustrezna. V prihodnje pa bi vendarle kazalo natančneje urediti obveznost plačila obresti ter plačilo nadomestila za uporabo tuje stvari ali pravice, obogatitveno načelo razlagati v smeri ugovora odpada obogatitve, ureditev o plodovih, stroških in uporabnini pa uskladiti s sorodnimi pravili, ki veljajo za razmerje med lastnikom in posestnikom.

Pri preučevanju pravil vračanja iz naslova neupravičene obogatitve v prihodnje je treba poudariti še vprašanje smiselnosti in konsistentnosti posebnih restitucijskih pravil, ki jih posamezni področni zakoni kot *leges speciales* urejajo drugače kot splošna pravila. Taki so denimo režimi vračanja pri vrnitvenem zahtevku lastnika zoper posestnika po SPZ,⁸⁷ potrošnikovem odstopu od pogodbe po Zakonu o varstvu potrošnikov (ZVPot),⁸⁸ napačno ali preveč odmerjenem davku po Zakonu o davčnem postopku (ZDavP-2)⁸⁹ ter neutemeljeno izplačanih dohodkih od pravic iz javnih sredstev po Zakonu o uve-

⁸⁶ Tako denimo Draft Common Frame of Reference (DCFR) in Principles of European law of Unjustified enrichment (PEL Unj. Enr.).

⁸⁷ Člena 95 in 96 SPZ.

⁸⁸ Uradni list RS, št. 98/04 in nasl. – 25.a, 54. in 60.č člen.

⁸⁹ Uradni list RS, št. 13/11 in nasl. – 97.–100. člen.

ljavljanju pravic iz javnih sredstev (ZUPJS).⁹⁰ V nekaterih primerih ne gre za izgrajen sistem vračanja, ki bi urejal vsa vprašanja restitucije, zato se postavlja vprašanje, ali lahko kot dopolnitev uporabimo pravila neupravičene obogatitve v OZ. Drugače pa nekateri posebni zakoni ne vsebujejo posebnih restitucijskih režimov, temveč napotujejo na splošna pravila o neupravičeni obogatitvi – tako denimo Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju glede vračila preveč izplačanih pokojnin (ZPIZ-2)⁹¹ in Zakon o sistemu plač v javnem sektorju glede preveč izplačanih plač (ZSPJS).⁹² Pri predpisih, ki urejajo javnopravna razmerja, je vprašljivo, koliko so pravila v OZ prilagojena javnopravni naravi teh razmerij. Glede na čedalje bogatejšo sodno prakso glede takih sporov je to gotovó eden od izzivov, s katerim se bo v prihodnje moralo soočiti tudi pravo neupravičene obogatitve.

Viri in literatura

- Christian von Bar in Stephen Swann (ur.): Principles of European Law, Unjustified Enrichment. Sellier, München 2010.
- Ernst von Caemmerer: Bereicherung und unerlaubte Handlung, v: Döllte Hans, Rheinstejn Max in Zweigert Konrad (ur.): Festschrift für Ernst Rabel, Bd. 1. Mohr, Tübingen 1954, str. 333–403.
- Stojan Cigoj: Teorija obligacij: splošni del obligacijskega prava. Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana 2003.
- Helmut Coing: Europäisches Privatrecht, Bd. I. C.H. Beck, München 1985.
- John P. Dawson: Erasable Enrichment in German Law, v: Boston University Law Review, št. 2/1981, str. 271–314.
- Jure Debevec: Denarna odmena za neupravičeno uporabo tuje stvari, v: Odvetnik, št. 63/2013, str. 12–17.
- Wolfgang Ernst (ur.), Werner Flume: Studien zur Lehre von der ungerechtfertigten Bereicherung. Mohr Siebeck, Tübingen 2003.
- Werner Flume: Der Wegfall der Bereicherung in der Entwicklung vom römischen zum geltenden Recht. Festschrift für Hans Niedermeyer zum 70. Geburtstag. Schwartz, Göttingen 1953, str. 103–177.

⁹⁰ To so na primer otroški dodatek, denarna socialna pomoč, varstveni dodatek in državna štipendija. O višini, načinu in času vračila neupravičeno prejetih javnih sredstev ob odpravi oziroma razveljavitvi odločbe odloča center za socialno delo v istem postopku (četrti odstavek 44. člena ZUPJS, Uradni list RS, št. 62/10 in nasl.).

⁹¹ Uradni list RS, št. 96/12 in nasl. – 194. člen.

⁹² Uradni list RS, št. 108/09 in nasl. – tretji odstavek 3.a člena.

- Birke Häcker: Consequences of Impaired Consent Transfers. Mohr Siebeck, Tübingen 2009.
- Nils Jansen: Farewell to Unjustified Enrichment?, v: Edinburgh Law Review, št. 2/2016, str. 123–148.
- Miha Juhart in Nina Plavšak (ur.): Obligacijski zakonik s komentarjem, 2. knjiga. GV Založba, Ljubljana 2003.
- Max Kaser in Rolf Knütel: Römisches Privatrecht. C.H. Beck, München 2014.
- Urška Knez: Uporaba solastne stvari in zahtevki iz neupravičene obogatitve, diplomska naloga. Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta, Ljubljana 2012.
- Janez Kranjc: Latinski pravni reki. Cankarjeva založba, Ljubljana 2006.
- Janez Kranjc: Rimsko pravo. GV Založba, Ljubljana 2018.
- Gregor Krek: Zgodovina in sistem rimskega zasebnega prava, Obligacijsko pravo. Družba Sv. Mohorja, Celje 1937.
- Berthold Kupisch: Die Versionsklage, Ihre Entwicklung von der gemeinrechtlichen Theorie des 17. Jahrhunderts bis zum österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. Winter, Heidelberg 1965.
- Karmen Lutman: Odpad obogatitve pri prenehanju vzajemnih pogodb; Primerjava nemške in angleške ureditve s pogledom v slovenski pravni red, v: Podjetje in delo, št. 8/2015, str. 1537–1563.
- Karmen Lutman: Vračanje izpolnitev zaradi prenehanja pogodbe – razvojne tendence, v: Možina Damjan (ur.): Razsežnosti zasebnega prava, *Liber amicorum* Ada Polajnar Pavčnik. Litteralis, Ljubljana 2017, str. 169–187.
- Karmen Lutman: Povrnitev vlaganj v tujo nepremičnino, v: XVII. DCGP, dnevi civilnega in gospodarskega prava, 25.–26. april 2019, GH Bernardin, Portorož, str. 63–73.
- Damjan Možina: Vsebina in obseg obogatitvenega zahtevka, v: Možina Damjan (ur.): Razsežnosti zasebnega prava, *Liber amicorum* Ada Polajnar Pavčnik. Litteralis, Ljubljana 2017, str. 143–168.
- Niels Petersen: Der Umfang der Bereicherungshaftung im deutschen und französischen Recht. Bönecke, Clausthal-Zellerfeld, Kiel 1969.
- Mathias Reimann in Reinhard Zimmermann (ur.): The Oxford Handbook of Comparative Law. Oxford University Press, Oxford 2008.
- Svetislav Ristić (ur.): Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada. Novinsko-izd. Ustanova Službeni list SFRJ, Beograd 1978.

- Joachim Rückert, Frank L. Schäfer, Christiane Birr, Jens Kleinschmidt, Reinhard Zimmermann: Historisch-kritischer Kommentar zum BGB, Schuldrecht: Besonderer Teil, Bd. 3, 2. Mohr Siebeck, Tübingen 2013.
- Franz Jürgen Säcker, Roland Rixecker, Hartmut Oetker in Bettina Limpberg (ur.): Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch (MüKoBGB), Bd. 6, 7. izdaja. Verlag C.H. Beck, München 2017.
- Renato Vrenčur: Splošna razvrstitev obogatitvenih obveznosti, v: Zbornik 2. Dnevov stvarnega in zemljiškopravnega prava, Ljubljana 2010, str. 81–100.
- Walter Wilburg: Die Lehre von der ungerechtfertigten Bereicherung nach österreichischem und deutschem Recht. Leuschner & Lubensky, Gradec 1934.
- Reinhard Zimmermann: The Law of Obligations, Roman foundations of the civilian tradition. Clarendon Press, Oxford 1996.

Josef Hupka (1875-1944) – Rechtswissenschaftler, Dekan und Citoyen

 FRANZ-STEFAN MEISSEL

*Dr. iur., Universitätsprofessor für Römisches Recht,
Institut für Römisches Recht und Antike Rechtsgeschichte,
Vize-Dekan, Rechtswissenschaftliche Fakultät der Universität Wien.*

✉ franz.stefan.meissel@univie.ac.at

1. EINLEITUNG

Eine perfide Folge der nationalsozialistischen Vertreibung und Vernichtung jüdischer Wissenschaftler war es, dass auch deren Werk nach 1945 nur inadäquat gewürdigt und fortgesetzt wurde. Die üblichen akademischen Ehrungen zur Emeritierung, die von Freunden und Kollegen herausgegebene Festschrift und die dankende Erwähnung in den Schriften der Schüler fehlen – und so fielen auch die Namen der vom NS-Regime Verfolgten letztlich allzu oft dem Vergessen anheim.

Auch für den bedeutenden Wiener Rechtsgelehrten Josef Hupka gibt es bislang keine, über die knappen biografischen Angaben hinausgehende Würdigung seines wissenschaftlichen Oeuvres und seiner Rezeption, ja nicht einmal ein Werkverzeichnis existiert. Es steht zu hoffen, dass die Umbenennung des Sitzungszimmers der Rechtswissenschaftlichen Fakultät im Wiener Juridicum in „Josef-Hupka-Zimmer“, welche im Universitätsjubiläumsjahr 2015 (650 Jahre Universität Wien) auf Anregung des Dekans Paul Oberhammer be-

Legal System Polymorphism: theoretical aspects and state building issues

OLEG P. LICHICHAN, MAKSIM G. TIRSKIKH

The authors explore the problem of polymorphism of legal systems, differentiation of legal systems, creation of differentiated elements in the law of individual states, including the creation of unique regional legal systems. They analyze the limits of unification in the law of modern states. They define the criteria for the occurrence of polymorphism in various forms. The authors study the influence of polymorphism of legal systems on the development of state-building processes.

Keywords: legal system, state-building, regional law, political regime, legal differentiation, limits of differentiation in law.

Полиморфизм правовых систем: теоретические аспекты и вопросы государственного строительства

О.П. Личичан, М.Г. Тирских

В статье рассматривается проблема полиморфизма правовых систем: дифференциации таких систем и выстраивания в рамках права отдельных государств дифференцированных элементов, вплоть до создания особых региональных правовых систем. Анализируются пределы унификации в праве современных государств, критерии, определяющие возникновение полиморфизма в различных формах. Делается анализ влияния полиморфизма в праве на развитие процессов государственного строительства.

Ключевые слова: правовая система, государственное строительство, региональное право, политический режим, правовая дифференциация, пределы дифференциации в праве.

Obogatitveni zahtevki – pravila vračanja in njihov razvoj skozi čas

KARMEN LUTMAN

Pravila vračanja, ki temeljijo na neupravičeni obogatitvi, izhajajo iz načela, da mora obogateni povrniti koristi, ki jih je neupravičeno prejel na račun prikrajšanega. Zgodovinsko gledano je pravo neupravičene obogatitve kot samostojna veja obligacijskega prava razmeroma novejšega nastanka, saj so se obogatitveni zahtevki, ki izvirajo iz rimskega prava, dolgo časa razvijali ločeno eden od drugega, kar je vplivalo tudi na pravila vračanja. V 18. in 19. stoletju, ko je vse glasneje začela odmevati ideja enotnega obogatitvenega zahtevka, so se temu ustrezno prilagodila tudi pravila vračanja ter se, zlasti v germanskih pravnih redih, deloma odmaknila od rešitev rimskega prava. Avtorica obravnava pravila vračanja nekoč in danes, pri čemer so v ospredju pravila, ki so veljala v rimskem pravu, ter pravila veljavnega slovenskega prava.

Ključne besede: neupravičena obogatitev, kondikcija, verzija, restitucija, obogatitveno načelo, odpad obogatitve.

Unjustified enrichment claims – restitutionary rules in historical perspective

KARMEN LUTMAN

Restitution for unjustified enrichment aims to restore to an impoverished party the gains that the enriched party has obtained from him or her without valid legal ground. From a historical perspective, the law of unjustified enrichment as a separate source of obligation has been formed relatively late, and enrichment claims were developed separately from one another. This also affected the restitutionary regime. In the 18th and 19th century, when the idea of a uniform enrichment claim was gaining more attention, the restitutionary rules adapted to this concept as well. When adopting uniform restitutionary rules, the German and Swiss legal systems partially moved away from the solutions developed in Roman law. The paper deals with the law of unjustified enrichment, focusing particularly on restitutionary rules in Roman law and on their counterparts in modern Slovenian law.

Keywords: unjustified enrichment, performance-based enrichment claim, non-performance-based enrichment claim, restitution, principle of enrichment, change of position.

Josef Hupka (1875–1944) – pravni teoretik, dekan in državlján

FRANZ-STEFAN MEISSEL

Josef Hupka (1875–1944) je bil dunajski profesor trgovinskega prava, ki je najbolj znan po svojem komentarju Konvencije o enotnem meničnem pravu, sprejete na ženevskih meničnih konferencah. Prav tako je prispeval k avstrijskemu in nemškemu zavarovalnemu pravu in rimskemu pravu. Hupka je bil kot učenec Ludwiga Mitteis, znamenitega romanista, rojenega v Ljubljani, odličen pravni teoretik, ki je leta 1926 postal dekan Pravne fakultete Univerze na Dunaju (kljub intenzivnim protisemitskim protestom). Leta 2015 je Dunajska univerza po Hupki poimenovala konferenčno sobo v poslopju Juridicuma ter tako počastila tega neustrašnega pravnega teoretika, ki ga je preganjal in ubil nacionalsocialistični režim.

Ključne besede: Josef Hupka, Ludwig Mitteis, menično pravo, zavarovalno pravo, tekstna kritika, nacionalsocialistični pregon.